

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

Ér. 2010. Okt. 29.

AL/16 89/2009.

Pályázati kiírás száma: GVH VKK/3/2009
Program elnevezése: Napjaink homo oeconomicusa

A támogatási szerződés száma: AL/1249/2010
Kedvezményezett neve: MTA Közgazdaságtudományi Intézet
Szakmai felelős neve: Csató Katalin
A Program befejezésének határideje: 2010. október 15.

A beszámoló csak részeredményre vonatkozik:

- 1. Ismertesse a Program megvalósításának menetét, írja le a végrehajtás egyes lépéseit és csatolja a végrehajtás során keletkezett fontosabb dokumentumokat! Sorolja fel a Program megvalósításában közreműködőket (a Kedvezményezett részéről vagy megbízása alapján)!**

A Program első fázisát a témába illeszkedő szakirodalom összegyűjtése és feldolgozása jelentette. Ezt követően elkészült a teljes tanulmány (*Napjaink homo oeconomicusa. Fogyasztói döntések, elméleti megfontolások. Empirikus következmények: az európai régiók versenyképességi vizsgálata endogén növekedésmélet alapján*). A tanulmány szerzői: Csató Katalin (I. rész) és Tarján Tamás (II. rész). Az első részben a kutató a *homo oeconomicus* fogalom kialakulásának rövid áttekintését követően a fogyasztói kiadások kamatérzékenységét vizsgálja és szemlélteti a magyar háztartások adatain. A számításokat és ábrákat Szabó Zsuzsanna készítette.

A második részben a kutató az ún. *Logaritmus* szabályozást a *Miópikus* optimalizálással ötvöző *Vezető-Követő* növekedési modellt mutatja be, majd a modell alapján a régiók versenyképességét elemzi. Végül egy ún. Globális-Lokális koordinátarendszerben bemutatja a növekedésre ható globális és lokális tényezőket.

- 2. Részletesen ismertesse és értékelje a Program eredményeit!**

- szakmailag / tudományos szempontból
- a pályázati célkitűzésekkel összefüggésben
- újszerűség bemutatása
- a továbbfejlesztés lehetőségei (pl. Program kiterjesztése, további kutatás, módosítás szükségessége)
- az eredmények hasznosításának lehetőségei

A tanulmány fő megállapításai:

- szakmailag/tudományos szempontból

Miért a klasszikus *homo oeconomicus*? A gazdasági verseny olyan folyamat, amelynek során a gazdasági szereplő belső ösztönzésre vagy külső kényszerből célokat tűz ki maga elé és a cselekvési alternatívák közül a szűkös erőforrásokat legjobban hasznosítónak ítélt megoldást választja. Mikro, mezzo és makroszinten (egyén, vállalat, iparág, régió, ország) a szereplők célja, hogy az adott feladat elérésében sikeresebbek legyenek a verseny többi résztvevőjéhez képest.

¹ Amennyiben a szakmai beszámoló a Program valamely fázisában született részeredmény(ek) bemutatására szolgál, a beszámolót csak az adott részeredményre vonatkozóan kell értelemszerűen kitölteni.

A versenyképesség mindig egy adott célrendszer mellett értelmezhető. Ez lehet a tőke-vonzó képesség, az életkörülmények, a demográfiai helyzet javulása, stb. Manapság nincs fontosabb cél, mint a GDP gyors ütemű növelése, s ez elsősorban hatékonysági (termelékenységi) kérdés. Minél kisebb költség (input) mellett minél nagyobb jövedelmet (output) elérni.

Versenygazdaságban nem jelent durva leegyszerűsítést ha úgy tekintjük, hogy mindenki ugyanazon gazdasági logika szerint cselekszik. Az pedig vitathatatlan, hogy a tipikus viselkedés a haszonmaximalizálás. A *homo oeconomicus* hasznának maximalizálására törekszik és racionálisan (tudatosan) mérlegel. Egyéni érdeke mentén közjót teremt. (Az ágens alapú szimulációs modellek a meghatározhatatlan tulajdonságú egyénekre épülnek.)

Az evolúciós biológia lényeges alaptétele a természetes kiválasztódás elve, mely szerint a legéltrevalóbb egyedek maradnak fenn. A termelékenység növekedéssel mért versenyképesség szerint szerveződő társadalomban a az adaptív szelekció egységének a *homo oeconomicus* tekinthető.

A pszichológia legújabb felfedezése szerint az ember társas ösztönnel is rendelkezik, ezzel új perspektívát nyitott a *homo oeconomicus* értelmezéséhez. A gondolatmenet tömören, hogy az ember énjének biológiailag is igazolhatóan lényege, hogy „ösztönösen” társadalmi lény, közösséghez tartozik. Egyéni, önző érdekeltsege, önös ösztöne mellett közösségi, társas ösztönnel is rendelkezik. A közösség érdekében végrehajtott cselekedet tehát éppúgy örömet okoz, mint az ösztön-én kielégítése. A társas-én tudati szinten is megjelenik.

A kétezres évek rendhagyó mozzanata, hogy a háztartások reáljövedelmének növekedését nem mindig követte a megtakarítási ráta növekedése (2003), illetve a reáljövedelem csökkenését a fogyasztási kiadások visszafogása (2007). A tanulmány a számos magyarázat közül a fogyasztó magatartásában racionális választ lát a kamatpolitikára. „A” kamatláb helyett a betéti és a hitelkamatlábak hatását kell vizsgálni.

Amikor ugyanis a fogyasztó jelenbeli és jövőbeli fogyasztása közötti választ, a betéti kamatlábbal gyarapodó jövőbeli jövedelmének jelenértékét a hitelkamatlábbal is érdemes diszkontálnia, valamilyen lejáratú időre számolva. Elhatározásába beleszól a kamatlábak közötti marzs alakulása is.

2003-ban a piacinál jóval alacsonyabb, államilag támogatott ingatlan hitelkamat hitelfelvételére, 2007-ben a nominálisan és reálértékben is csökkenő betéti kamat a likvid megtakarítások folyó fogyasztássá alakítására ösztönözte a fogyasztókat. A gazdasági növekedés és ütemének tartós megemlése korunk legfontosabb (gazdasági) feladata. A tanulmányban bemutatott és továbbfejlesztett növekedési modell erre elvileg három kitérés lehetőséget nyújt: az élenjáró innováció és az imitáció intézményi rendszerének (oktatás, K+F és innováció) erősítése. Hazánk esetében, makrogazdasági dimenzióban, csak az utóbbi jelenthet valós alternatívát. Harmadik: a tőke megtérülés intézményi, versenyszabályozási feltételeinek javítása, erősítése. A modell a növekedéseméleti fősodortól eltérően olyan filozófia alapján működik, hogy a tőke megtérülés növekedésére nem (végső) fogyasztásnöveléssel, hanem tőkenövekedéssel reagál.

Közép-Európa hét országának (AT, CZ, HU, RO, PL, SI, SK) regionális szintű versenyképességi vizsgálatát először a tőke megtérülési ráták alapján történő rangsorolás alapján végeztük el. Azt a következtetést vontuk le, hogy 1999-2003 és 2003-2007 között hazánk minden régióban (és több esetben jelentősen) egyedülként a sorstársai között visszaesett az európai szintű rangsorolásban, hiszen visszaesést rajta kívül csak Ausztria régiói mutattak. Az összes többi 5 tranzíciós közép-európai ország versenyképessége javult, de semmiképp sem esett vissza, ráadásul a legfelső decilisben (10), vagy annak közelében (8-9) teljesítettek az összes EU-s régióhoz viszonyítva, a 2003-2007 közötti periódusban.

Hazánkra ezt a negatív rekordot kiemelten egy külön táblázatban is megmutattuk, ahol mint láthattuk a 20 NUTS-3 régiókból 10 esetben legalább 6 decilissel történt a visszaesés az 1999-2003 és 2003-2007 időszak között, míg az azt megelőző 1995-1999 időszakhoz képest

1999-2003-ra pedig összességében csaknem ilyen nagyságrendű javulás történt és onnan estek vissza. A legnagyobb vesztes a Nyugat-Dunántúl HU22 régiója, amely 1995-2007 között a leginkább versenyképes NUTS-2 régiók közül a legkevésbé versenyképesé vált (10-8-1). A legkevésbé vesztes régiók, természetesen csak hazai viszonylatban: Közép-Magyarország HU10 (10-10-8) és Közép-Dunántúl HU21 (8-10-6). Ugyanezt a NUTS-3, EU-régiók térképén is ábrázolva azt tapasztaltuk, hogy 2003-2007-re kirajzolódni látszik egy, a Balti tengertől a Fekete tengerig húzódó észak-délkelet irányú – a legjobb tőkemegtérülési mutatójú régiókból álló – összefüggő sáv, melyben csak Magyarország régiói fejlődtek pont az ellentétes irányban, 1999-2007 között.

Módszerünket a mind a növekedéelméletben, mind a regionális szakirodalomban igen széles körben használt konvergencia-vizsgálatokhoz is viszonyítottuk s a régiók növekedését Globális és Lokális komponensekre bontottuk és megállapítottuk a szoros összefüggést a lokálisan legjobban teljesítő régiók és a tőkemegtérülési ráták alapján a legjobbak között és levontuk az ebből adódó következtetést, miszerint:

az EU(27)-ben 1 egységnyi, technológiai imitációból (globális hatásból) eredő termelékenységi növekedési lehetőség, több mint négy-ötösörös további növekedést von maga után a tőkemegtérülési rátán keresztül. Más szavakkal, minden technológiai imitációs lehetőség, azaz un. "gerschenkroni hátrányok előnye" felfogható, mint egy fajta igen erős töke-vonzóképeség.

- **a pályázati célkitűzésekkel összefüggésben**

A pályázati célkitűzéseket teljesítettük, azoktól nem tértünk el.

- **újszerűség bemutatása**

Az elkészült tanulmány legfőbb újdonsága, hogy egy olyan új növekedési modell (Csillik-Tarján [2010]) számításain alapszik, mely a fősodortól (Keynes-Ramsey szabály) eltérően a tőkemegtérülés növekedésére nem fogyasztásnöveléssel, hanem tőkenövekedéssel reagál. Ez pedig lehetővé teszi, hogy a modell mozgásegyenlete alapján közvetlenül számíthatók a tőkemegtérülési ráták, miszerint rangsorolhatjuk az EU-s országok régióit.

- **a továbbfejlesztés lehetőségei (pl. Program kiterjesztése, további kutatás, módosítás szükségessége)**

A Program kiterjesztésére számos lehetőséget látunk. Fontos feladat lenne a viselkedés mikro-modelljeihez kapcsolódóan a modern növekedéelmélet legújabb kutatási irányának a *behaviorista* makroökonómia eredményeinek összefoglaló áttekintése, és a fogyasztók és döntéshozók racionális (Keynes-Ramsey szabály) és korlátozottan racionális (Miópikus) viselkedése alapján történő optimalizálásnak a valóság és a versenyképesség szempontjából, egy átfogó tanulmány keretében történő összehasonlítása.

- **az eredmények hasznosításának lehetőségei**

A tanulmányban hangsúlyozottan vettük figyelembe a gazdasági verseny szempontjait.

3. **Sorolja fel, és mellékelten csatolja a Programmal (annak eredményeivel) összefüggésben született tanulmányokat, kiadványokat, publikációkat,**

előadásokat, stb.! A Program végrehajtása mennyiben segítette a Programban résztvevők tudományos előmenetelét?

A tanulmány hasznos anyaga a témával kapcsolatos oktatási tevékenységnek. Eddig megjelent publikációk:

Csillik, P. – Tarján, T. [2010]: *Cross-Region Analysis Through a Myopic Leader-Follower Model. Acta Oeconomica*, Vol. 60(2):143–159

Tarján Tamás [2010]: *Jánosy elmélete az új növekedéselmélet tükrében* (Műhelytanulmányok Új sorozat/Discussion papers New series MT–DP. 2010/2.) MTA KTK, Budapest, 2010. <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1002.pdf>

- 4. Mutassa be, a Program megvalósítása mennyiben felel meg az eredeti szakmai tervnek (ütemezés, eredmények, esetleges eltérések indokai, különös tekintettel a támogatási szerződés módosítása nélkül végrehajtottakra)!**

A projekt megvalósítása megfelel az eredeti munkatervnek.

- 5. Amennyiben rendelkezésre áll, csatolja a Program résztvevői / célcsoportja által készített értékelést!**

Kelt: Budapest, 2010. október 26. .

Csató Katalin
Csató Katalin.....

Szakmai felelős aláírása

Kedvezményezett
..... *Katalin*

Kedvezményezett (képviselőjének cégszerű) aláírása

